

משנה ו

במשנה זו דנים באיסור לאסוף ולעבד את פירות השביעית כדרך שעושים בכל שנה.

תֵּאֲנִים שֶׁל שְׁבִיעִית, אֵין קוֹצִין אוֹתָן, אֵין חוֹתְכִים וְשׁוֹטְחִים אוֹתָן לִיִּבּוֹשׁ בַּמּוֹקֶצֶה, שֶׁהוּא הַמְּקוֹם הַמְּיוּחָד לַכֶּךְ, אֲבָל קוֹצֶה אוֹתָם בַּחֲרֻבָּה, שֶׁלֹּא כִּדְרָכָם בַּשָּׁנִים אַחֲרוֹת.

וְכֵן אֵין דוֹרְכִין עֲנָבִים בְּגֵת, כְּדִי לְהוֹצִיא מֵהֶם אֶת הַיִּין, שֶׁכֶּךְ עוֹשִׂים בְּשָׂאֵר שָׁנִים, אֲבָל דוֹרְכִין הוּא אֶת הָעֲנָבִים בְּעֵרִיבָה (מַעִין גִּיגִית).

וְאֵין עוֹשִׂין זֵיתִים, אֵין מִתְעַסְקִים לְהוֹצִיא מֵהֶם שֶׁמֶן בְּבֵית הַבַּד, שֶׁמֶן מִפִּיקִים שֶׁמֶן בַּכְּמוֹת גְּדוֹלָה, וְאִפִּילוֹ לֹא בַּקּוֹטֵב, מַעִין בֵּית בַּד קָטָן, אֲבָל כּוֹתֵשׁ הוּא אֶת הַזֵּיתִים בַּמַּכְתֶּשֶׁת, וּמִכְנִיס אוֹתָם לְבוֹדִידָה, בַּד קָטָן מֵאֵד שֶׁעוֹשִׂים בַּשָּׂדֶה (רֹאה לְעִיל פ"ד מ"ט), כְּדִי לְסַחֹט מֵהֶם אֶת הַשֶּׁמֶן.

רַבִּי שְׁמַעוֹן אוֹמֵר: מוֹתֵר לֹא רַק לְכַתּוֹשׁ אֶת הַזֵּיתִים בַּמַּכְתֶּשֶׁת, אֲלֵא אֵף טוֹחֵן הוּא אֶת הַזֵּיתִים בְּרַחֲיִים בְּבֵית הַבַּד, וּמִכְנִיס אוֹתָם לְבוֹדִידָה, כְּדִי לְסַחֹט מֵהֶם אֶת הַשֶּׁמֶן (אֲבָל אֵינוֹ רֹשָׁאֵי לַעֲשׂוֹת פְּעוּלָה זֹאת בְּבֵית הַבַּד אוֹ בְּקוֹטֵב).

תֵּאֲנִים שֶׁל שְׁבִיעִית, אֵין קוֹצִין אוֹתָן בַּמּוֹקֶצֶה, אֲבָל קוֹצֶה אוֹתָם בַּחֲרֻבָּה.

אֵין דוֹרְכִין עֲנָבִים בְּגֵת, אֲבָל דוֹרְכִין הוּא בְּעֵרִיבָה.

וְאֵין עוֹשִׂין זֵיתִים בַּבַּד וּבַקּוֹטֵב, אֲבָל כּוֹתֵשׁ הוּא וּמִכְנִיס לְבוֹדִידָה.

רַבִּי שְׁמַעוֹן אוֹמֵר: אֵף טוֹחֵן הוּא בְּבֵית הַבַּד וּמִכְנִיס לְבוֹדִידָה.

עבודות בפירות שביעית

קוצין

מובנו של פועל זה משתנה בהתאם להבנת המשנה. כאמור, יש שהבינו בעקבות הגרסה "קוצין", שהכוונה היא לארייה (קטיף) של התאנים. ויש שהסבירו שהפועל "קוצין" במשנתנו מתייחס לחיתוך עוקצי התאנים לצורך הכנתן לייבוש, והפיכתן לדבלות או קציעות (ר"ש סיריליאן ועוד). דבר זה נעשה על ידי "מקצועי של תאנים" (תוספתא שבת יד,א).

קוצה תאנים

תאנים מיובשות, שקיצעו אותן, כלומר, חתכו את העוקצים שלהן לפני הייבוש.

הרחבות

אין קוצין אותן וכו'

ציוותה התורה שלא יתעסקו בפירות שביעית כדרך שמתעסקים בשאר השנים, כדי להורות שהם הפקר (רמב"ם), וכלשון בעל ספר החינוך (מצווה ש"ח): "שייראה ממעשה האדם בכל עניין שנה זו כאילו אין דבר מיוחד ברשותו, רק שהכול ברשות אדון הכול". ויש שכתבו שהוצרך לעשות מלאכת פירות שביעית בשינוי כדי שיזכור שהם פירות שביעית, וינהג בהם קדושת שביעית (ראב"ד ור"ש משאנץ לתורת כהנים).

ובתורת כהנים ובירושלמי דייקו דין זה מן הכתוב: "וְאֵת עֲנְבֵי נֶזְיֶדָה לֹא תִבְצֹר" (ויקרא כה, ה). שוודאי אינו בא לאסור את הבציר בשביעית לגמרי, שהרי כבר התיר הכתוב את אכילתם ("וְהִיְתָה שִׁפְתַּת הָאָרֶץ לְכֶם לְאֹכְלָהּ". שם פסוק ו), ואיך יאכל אם לא יבצור! אלא ודאי מלמד הכתוב שכאשר הוא בוצר – לא יבצור כדרך הבציר הרגיל.

מוקצה... חרבה

פירשנו כרמב"ם ורבי נתן אב הישיבה, ש"מוקצה" הוא המקום הרגיל ששוטחים בו כרגיל את התאנים והענבים לייבוש, כרגיל בלשון המשנה. ו"חרבה" הוא מקום חרב, שאינו משמש לדבר. ובעל הערוך ועוד הסבירו בעקבות הגרסה "קוצין", ש"מוקצה" הוא כלי שאורים בו כרגיל את התאנים מן העץ ("מקצוע של תאנים", תוספתא שבת יד

א), ו"חרבה" היא סכין (חרבה – מלשון חרב). ולשיטה זו מלמדת המשנה שמלאכת אריית תאני שביעית מהאילן תיעשה בשינוי (ריבמ"ק, ר"ש משאנץ ועוד).

בבד ובקוטב

פירשנו כרמב"ם, ש"בד" הוא בית הבד, המפעל לייצור שמן, שבו מצויים מתקן לטחינת הזיתים, כדי לרכך אותם, ומתקן נוסף שבו סוחטים מהם את השמן באמצעות קורה כבדה ("בד"). ו"קוטב" – בית בד קטן, כנראה משוכלל פחות מבית הבד. ואילו "בודידה" היא מתקן קטן מאד להפקת שמן. ובערוך (ובעקבותיו רוב המפרשים) כתב ש"קוטב" הוא שמה של קורת בית הבד. והכוונה היא, אפוא, שאין עושים שמן בבית הבד עם הקורה שבו, אלא רק בבודידה (וראה הון עשיר).

ועל כל פנים עיקרו של הדבר, שצריך לשנות מדרך הפקת השמן שבכל שנה, אלא שנחלקו במשנה כמה צריך לשנות. לדעת התנא הראשון אין לעשות כלל שמן בבית הבד (ובקוטב), ולדעת ר' שמעון רשאי לטחון את הזיתים בבית הבד, אבל לסחוט אותם רשאי רק בבודידה. ובירושלמי הובאה דעה נוספת (דעת "רבתינו"), שרק סחיטה בבית הבד נאסרה, אבל בקוטב הדבר מותר.

אין דורכין בגת

שחזור של גת, שבה דורכים את הענבים בגת העליונה והתירוש זורם לגת התחתונה

דורכין ענבים בגת

הגת הייתה המתקן המקובל לעיבוד ענבים לייצור יין. היא נחצבה בסלע או נבנתה על גבי הקרקע. הגת הורכבה בדרך כלל משני מפלסים: מפלס דריכה שבו שפכו את הענבים ודרכו עליהם ומפלס הבור שאליו הוזרם התירוש. על הענבים דרכו ברגלים יחפות כדי למנוע פגיעה בחרצנים המרירים. הדריכה נועדה לפצוע את הענבים ולאפשר לשמרים המצויים על גבי הזג (קליפת

הענב) להתערבב בתירוש. ממפלס הדריכה זרם התירוש בדרך כלל אל בור השיקוע, שם הצטברו הזגים וחרצנים, והתירוש הנקי זרם אל בור האיגום. משם נאסף התירוש לקנקנים והועבר למחסן או מערה קרירה ושם הותסס ליין.

עריבה

עריבה היא גיגית, כלי גדול שנועד לשימושים שונים, כגון לישת בצק, עיבוד עורות וכביסה. הערבות היו עשויות מעץ, חרס או אבן, וצורתן אובאלית. במשנה במקום אחר (כלים פכ"ד מ"ג) מתוארות ערבות בגדלים שונים, כאשר העריבה הגדולה הכילה עד ארבעים סאה (יותר משלוש מאות ליטר), ויכלה לשמש אפילו לשייבה או שכיבה (כלים פ"כ מ"ד).

בד, קוטב, בודדה

הבד או 'בית הבד' הוא המפעל לייצור שמן, והוא קרוי כן בגלל הכלי העיקרי שלו - הקורה ("בד") שעל ידה היו סוחטים את השמן מן הזיתים. הפקת השמן נעשית בשני שלבים: הראשון - ריסוק הזיתים על ידי טחינה ברחיים, או מתקן אחר, ולאחריה היו מניחים את 'עיסת' הזיתים הכתושים

עירבה

עריבה עשויה אבן

בודדה

גומה חצובה בסלע, ייתכן כי זו היא בודדה

אוצר בית דין

תוספתא שביעית פ"ח ה"א

א

[א] בראשונה היו שלוחי בית דין יושבין על פתחי עיירות, כל מי שמביא פירות בתוך ידו - נוטלין אותן ממנו ונותן לו מהן מזון שלש סעודות, והשאר - מכניסין אותו לאוצר שבעיר.

[ב] הגיע זמן תאנים - שלוחי בית דין שוכרין פועלין, עודרין אותן [גרסת הגר"א: אורין אותן], ועושין אותן דבילה, וכונסין אותן בחביות ומכניסין אותן לאוצר שבעיר. הגיע זמן ענבים - שלוחי בית דין שוכרין פועלין, בוצרין אותן, ודורכין אותן בגת, וכונסין אותן בחביות ומכניסין אותן לאוצר שבעיר. הגיע זמן זתים - שלוחי בית דין שוכרין פועלין, ומוסקין אותן, ועוטנין אותן בית הבד, וכונסין אותן בחביות ומכניסין אותן לאוצר שבעיר. ומחלקין מהן ערבי שבתות כל אחד ואחד לפי ביתו.

שביעית ח, ו

ב

תאנים נָל שְׁבִיעִית, אֵין קוֹצִין אוֹתָן בְּמִקְצָה, אֶבֶל קוֹצֶה אוֹתָם בְּחֶרֶב, אֵין דוֹרְכִין עֲנָבִים בְּגַת, אֶבֶל דוֹרֵךְ הוּא בְּעֶרְבָה, וְאֵין עוֹשִׂין זֵיתִים בְּבֵד וּבְקֵטֵב, אֶבֶל כּוֹתֵשׁ הוּא וּמְכַנִּים לְבוֹדֵינָה.

רמב"ן ויקרא כה, ז

ד

ושנו בתוספתא בראשונה היו שלוחי בית דין... ועשו להם תקנות מדבריהם, בראשונה היו בית דין עושין אוצר בכל עיר ועיר, מתחילת יציאת הפירות היו נוטלין אותם מיד מביאייהן ומכניסין אותן לאוצר, וכשיבוא זמן לקיטת כל אותו המין, כגון שבא זמן של (קציר) [קצף] ועת הבציר הגיע, בית דין שוכרים פועלים ובוצרין ומוסקין ולוקטים כל אותו המין ודורכים ומוסקין בגת ובבית הבד כדרך שאר השנים, ונותנים לאוצר שלהן...

ר"ש סירילאו, ירושלמי ט, ו [ה]

ה

פירות שביעית לעשות דבילה מי שרי? ... פירות שביעית לבצור, לדרוך אותן בגת מי שרי? ... וליכא למימר דמשום דהוו שלוחי בית דין שרינן להו למעבד בפירות שביעית כשאר פירות החול, דהא מקראי יליף להו בתורת כהנים [למדו דין זה מפסוקים, ולא ייתכן שלבית דין יהיה מותר לעבור עליו]... לא תבצור כדרך הבוצרים... אבל האמת... דסיפא [הלכה ב' שבתוספתא, עוסקת] בפירות שישיית... היו בעלי בתים פותחין האוצר שבבתים, ואחר כך פותחים האוצר שבעיר שמילאו אותם בית דין...

חז"א שביעית יב, ו

ה

ומהא דתניא בתוספתא (הובא ברמב"ן ובר"ש פ"ט מ"ח) דבזמן שיש אוצר על פי בית דין, דורכין ענבים בגת וזיתים בבית הבד, שמעינן דהא דתנן (פ"ח מ"ו) שאין דורכין ענבים בגת, היינו דוקא בעלים אבל אותן שזכו מן ההפקר מותרין בכל. וקרא דלא תקצור כדרך הקוצרים **בבעלים אזהר רחמנא**, ומשמע בתוספתא שם, שבוצרין הכל בבת אחת ולא מעט מעט...

- פוסקי דורנו ±2000
- אחרונים 2000-1500
- ראשונים 1500-1000
- גאונים 1000-500
- משנה וגמרא 500-0
- תנ"ך

השימוש המעשי באוצר בית דין

הרב קוק, החבצלת 46 תר"ע ואגרות הראי"ה, ח"א שי"ג

א

לכבוד ידי"ע הרב הגאון הגדול פאהמ"ד מוהר"ח ברלין שליט"א, שלום וברכה.
הנני מוצא לי לחובה להודיע את כתר"ה שי, שגם מראשית העניין, כשראיתי את נחיצות השימוש בהיתר ההפקעה על ידי המכירה לכללות יישוב ארץ הקודש, גמרתי בדעתי לעשות בכל זאת את כל מה דאפשר לצאת ידי חובת כל הדעות. ועל כן תיקנתי חותמות שחקוק עליהם שהמחיר בשביעית יהיה רק בשביל המכשירים והטורח, כדי להסיר מהדמים דין קדושת שביעית ולעשות על ידי זה את הסחורה על ידי הבלעה...

ויימסר כוחם לבית דין ושטר הרשאה שבית דין מרשים להבעלים הנ"ל לעשות ברשותם כל מה שנדרש למכירת הפירות בדרך היתר, דהיינו לקחת מהם שכר טרחה ומכשיריהם...
והיה זה שלום וברכת אהבה נאמנה כנה"ר ונפש ידו עוז, קשור באהבתו ודורש שלומו וטובתו באהבה רבה והדרת כבוד ויקר, הק' אברהם יצחק הכהן קוק.

הרב ברלין, החבצלת 50 תר"ע

ב

שימחת לבבי בבשורות מכתבו אלי, כי סוף סוף עבדי רבנן שלמא בהדייהו... ומיום עומדי על דעתי, חבר אני לכל תלמידי חכמים המרבים שלום בעולם, ואף בנידון שלפנינו, שכל מה שהצליח מעשה שטן בעוונותינו הרבים להצמיח קטגוריא בין תלמידי חכמים, לא היה בזה שום שינוי עיקרי, ועמך כולם צדיקים בעזרת ה' יתברך, וכולם לא נתכוונו אלא לשם שמים...

חזו"א שביעית יא, ז

א

ואנו אין לנו אלא דברי הראשונים ז"ל דאיירי בשל שביעית וכשהן ביד ב"ד מותר לדרכן בגת ופטורין מן הביעור.

פוסקי דורנו
±2000

אחרונים
2000-1500

ראשונים
1500-1000

גאונים
1000-500

משנה וגמרא
500-0

תנ"ך